

iniatuur

Jaargang 26

2
Juni 2022

Vereniging Vrienden Martinikerk

Secretariaat
Martinikerkhof 3
9712 JG Groningen

Telefoon
050 311 12 77

E-mail
vriendenmartinikerkgmail.com

Website
www.vriendenmartinikerkg.nl
www.martinikerkg.nl

Colofon

Redactie
Ton Heuvelmans
Annelies Noordhof-Hoorn
Tonko Ufkes
Jan Visser

E-mail
info@martinikerkg.nl

Fotografie
Hein Bekenkamp
Jan Visser
en anderen

Druk
MarneVeenstra
Groningen

foto: Jan Visser

Bollenvelden bij de Martinikerk

In het vorige nummer van Miniatuur kon u zien dat er hard gewerkt werd aan nieuwe beplanting bij de Martinikerk. Daarnaast zijn er heel veel bloembollen gepoot. Het resultaat is geweldig geworden: eind april begin mei lagen er bollenvelden met heel veel tulpen bij de Martinikerk. Dat trok veel bekijks.

Onbekende preekstoel in de Martinikerk

In *Miniatuur* van juni 2021 deden wij een oproep of iemand ons kon inlichten over de herkomst van een oude preekstoel die bewaard wordt op de zolder van de Martinikerk. Hierin zijn de initialen geprikt **G K 1850** en **J M r.**

Helaas heeft niemand hierop gereageerd. Toch weten we wel iets meer. Jan Haak heeft in een fotoarchief een foto gevonden die genomen is in de Kapel van de Martinikerk na de restauratie, dus rond 1975.

Hierop is de betreffende kansel duidelijk te herkennen. Blijft de vraag: waar kwam deze kansel oorspronkelijk vandaan? Wie het weet mag het zeggen.

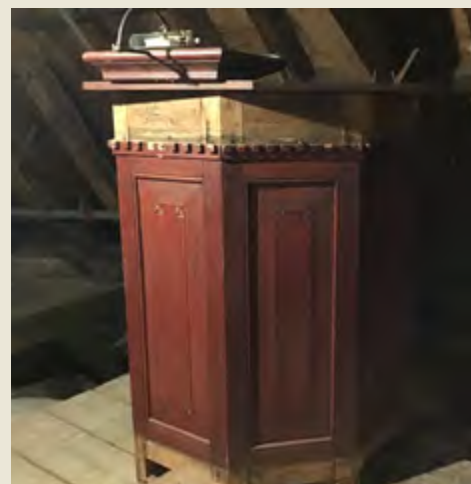

foto: Jan Visser

foto: Beeldbank Groninger Archieven

Pauline Broekema terug in de Martinikerk

Ton Heuvelmans

Het scalpel

Tijdens de jaarvergadering van de Vereniging Vrienden van de Martinikerk op 2 april jongstleden gaf Pauline Broekema een lezing in de Martinikerk. Broekema (Groningen, 1954) is vooral bekend door haar journalistieke werk. Ze kondigde haar lezing aan als 'een associatieve tocht, een reis in lichte weemoed'. Als stadjer is ze haar leven lang gefascineerd geweest door de Martini, zowel de kerk als de toren.

Haar wandeling begint in de noordwestelijke hoek van de kerk, naast het orgel. Dat is háár gewelf. Ze neemt het publiek mee terug naar juli 1971, toen ze samen met veertig andere scholieren vier weken lang vakantiewerk deden. Belangrijk werk: het schoonmaken en blootleggen van de plafondschildering in het evangelistengewelf. Monnikenwerk op twintig meter hoogte, op een plateau, met een vlijmscherp mesje, het scalpel van een chirurg, en het weer zichtbaar maken van middeleeuwse afbeeldingen. Er was gevaar voor ongelukken: in het ergste geval iemand die

van zijn of haar plankier viel of van een ladder gleed, in het gunstigste geval 'een stukje dat naar beneden viel'. Maar volgens de leider overkwam dat de beste restaurateur. Als er een mesje brak betekende dat ook een kleine ramp: die waren erg duur.

foto: Hein Bekenkamp

Spijkerbroek

En dit alles in een oude spijkerbroek. Die waren nog niet overal te koop in Groningen. Het was hip spul, slechts in enkele winkels verkrijgbaar, evenals Levi's spijkerjasjes, Indiase jurken en Afghaanse jassen. Geuren van muskus en patchoeli. Tja, de sfeer van de jaren zestig en zeventig...

De werkgroep overnachtte gezamenlijk op de camping in het Stadspark. Ook zij die in de stad woonden. Daar hing de typische tijdgeest van toen. Het eerste biertje in De Drie Gezusters, het eerste stiekeme sjekkie, nog niet in De Vlaamse Reus durven komen, want daar zat 'gewichtig volk'.

Studenten aan het krabben aan het gewelf, 1971
foto: D. van der Veen/Groninger Archieven

Uit een Nieuwsblad van het Noorden van juli 1971: Oost-Groningse gemeenten luiden de noodklok over de sociaaleconomische problemen aldaar, V&D bestaat nog en verkoopt schrijfmachines voor zesentachtig gulden, het eerste 'Ukje' (Universiteitskrant) komt uit, bloembakken op de Grote Markt in de schaduw van de Martini. De zuidelijke ringweg wordt opengesteld. En uit het wereldnieuws: Jim Morrison, zanger van The Doors, overlijdt op zevenentwintigjarige leeftijd. Nog steeds liggen er elke dag verse bloemen op zijn graf op Père-Lachaise in Parijs.

*Riders on the storm
Into this house we're born*

Het huis

This house, dit huis. Ze vraagt zich af of de Martinikerk, voor haar als Groningse, een huis was. Het antwoord op die vraag is voor haar 'een moeilijke sociologische discussie'. De toren was van haar, zoals hij van alle Groningers was. Dankzij het schrijven van dit verhaal kwam ze er achter dat tot 1931 torenwachter Jan Koop Sjoerts vanaf tien uur 's avonds daar de wacht hield over de stad. Om het kwartier blies hij op zijn hoorn om te melden dat alles veilig was.

Ze zag die toren in het toen nog verzuilde Groningen vanuit het klaslokaal op de hoogste verdieping van haar school aan de Singelstraat. Een trouwe wachter was de Martinitoren, als ze die in haar rug wist tijdens saaie lessen. Als ze zich omdraaide was hij heel dichtbij.

Maar de kerk, de Martinikerk, was niet voor hen. In het verzuilde Groningen kerkten zij in de Parklaankerk, dat sombere stenen bolwerk in de buurt van de veemarkt. Haar ouders waren verlicht, maar ook zij bleven hun zuil trouw. En op zondag at je geen ijsjes. Bij hen thuis aan de Maaslaan wist je als kind wie bij welke kerk hoorde. Ze speelden met 'vrijgemaakte' vriendinnetjes. Hier in de Martinikerk voelde het een beetje chic, 'binnenstads-chic'. Hier kerkten de hervormden. Hier was dat beroemde orgel, dat stevig ingepakt was toen zij in de gewelven hing.

Het Huis van de Stad

De Martinikerk speelde wel een rol, maar was voor haar meer het huis van de stad. Daar gebeurde het. Daar werd gevierd, herdacht en verwerkt.

Hier was een van de eerste exposities over de bezetting van Groningen. Ze ging er met haar ouders heen, hield haar moeder in de gaten.

Want er hingen onder meer de gevreesde aanplakbiljetten, de bekendmakingen. Ook over uitgevoerde fusillades. Zo was haar moeders broer vermoord. Maar ze onderging het, uiterlijk onberoerd. Pas toen ze bij de suikerbieten kwam en er aan rook, brak er iets in haar. De hongerwinter, waarin zoveel gebeurde. Ze negeerde haar tranen, vermande zich en zei: 'Kom, wie wil er mee naar Talamini?'

Dit was ook het huis van de Canadese bevrijders. In 1985 kwamen ze terug in de stad waar ze zo veel offers hadden gebracht. Hier beleefden ze de bevrijding opnieuw. Dominee Zoutendijk ging voor, Wim van Beek was organist. Overal in de stad waren Canadezen ondergebracht. Arthur en Eileen Irvine logeerden bij haar ouders. Arthur las uit Openbaringen 21: Then I saw a new heaven and a new earth. En de dienst werd besloten met gezang 392: Abide with me (Blijf mij nabij, wanneer het duister daalt).

De bevrijding

In haar boek *Het uiterste van de zee*, de geschiedenis van een joodse moeder en haar kind, schreef Broekema 'wat ze al lang in haar pen had zitten', namelijk een relaas over de bevrijding van de stad. De gevechten, soms van straat tot straat, van huis tot huis.

Vele verhalen passeren de revue, zoals dat over een vrouw die geboren was tijdens de bevrijding. De kogels vlogen langs het huis en haar moeder, met zware weeën schuilde onder de tafel. Vader waarschuwde de vroedvrouw die, met gevaar voor eigen leven, de kraamvrouw bereikte. Het kind kwam, de vroedvrouw bereikte ongedeerd haar eigen huis, en in de zomer van 1945 liep de moeder trots achter de kinderwagen. Maar achter haar rug werd geroddeld dat het vast een kind van een Canadees was.

De stad droeg ook in haar jeugd nog de sporen van de verwoestingen. De lege Folkingestraat. De synagoge, waar nu een wasserij in was gevestigd. Joodse Groningers die de kampen of de onderduik hadden overleefd probeerden hun woningen terug te krijgen. Vaak volgden er lange procedures voordat het hun lukte hun eigen woning weer te betrekken.

Tegenover haar kleuterschool De Zwaluw aan de Paterswoldseweg sneuvelde op 16 april 1945 de eerste Canadese bevrijder, Fred Butterworth. Niet te bevatten, zo kort geleden, voor het houten noodschooltje tegenover nummer 188 en 190.

foto: www.calvary-baptist-church.ca/memorial-window/

Herdenken

De Martinikerk was ook de plaats van herdenken. Fred Butterworth is er herdacht. Op zondag 13 mei 1945 trekken Canadese militairen op naar de Martinikerk, in veldtenue. Heel eenvoudig.

Legerpredikant Robert Sneyd preekt. In 1940 maakte hij in Londen de eerste Duitse aanvallen van de Blitzkrieg mee. De volgende dag gaat hij naar Westminster Abbey, raapt daar een scherf van een glas-in-loodraam op en besluit glas te gaan verzamelen. Dat doet hij tijdens de hele veldtocht. Wat hij verzamelt stuurt hij in kisten naar Canada. Op internet is een lijst te vinden van waar hij zijn glasscherven verzamelde. Glasresten van kerken, kloosters, een kapel van een begijnhof in Brugge, de Sint Jan in Den Bosch, de synagoge in Nijmegen, de kerk in Kleef. Maar ook een scherf van de Martinikerk in Groningen.

Later zullen van de inhoud van die kisten twee ramen worden gemaakt in de Calvary Baptist Church in Toronto, Canada. Heel prominent in een van beide ramen staat de Martinitoren afgebeeld, met een opmerkelijk rood hoedje.

Er werd herbouwd, maar niet altijd even mooi. De hele fraaie noordwand van de Grote Markt werd nu bepaald door Vroom en Dreesman en andere nieuwbouw.

Bij deze kerk kwam in 1975 terug wat ooit verdween. De Martinikerk was immers het huis van de stad, met een boter- en broodhuisje dat tegenwoordig gebruikt wordt 'om er te zijn voor anderen', in dagen van ziekte en zorgen.

Terug naar mijn gewelf

Tot aan het einde van die boeiende vakantiebaan bleef het advies: vooruit kijken en de diepte negeren. 'Dat advies heb ik onlangs weer opgevolgd,' zegt ze. De ladder was nu een aantal roltrappen. Broekema neemt ons mee naar het dakterras van het Forum vanwaar ze neerkijkt op wat haar lief is. Ze ziet met eigen ogen dat enorme schip van de Martinikerk van boven. Eenmaal beneden wandelt ze langs het beeld van Hendrik de Vries. Ze weet dat ze kan zeggen: 'Ik ben hier thuis'.

Kerkdienst Martinikerk 13 mei 1945. foto: Beeldbank Groninger Archieven

detail gewelf noordwesthoek Martinikerk: de evangelist Johannes

foto: Antoine van der Meer

Van 1220 naar 2020 : Caesarius bezoekt de Martinikerk

Verslag van het evenement Van Yesse naar St. Jan

Jan Visser

Ruim 800 jaar geleden bezochten de monnik Caesarius en zijn abt Hendricus vanuit het cisterciënzerklooster te Heisterbach (Duitsland) diverse kloosters in Noord-Duitsland en Noord-Nederland. Caesarius hoorde op die visitatiereis in de kloosters van talrijke wonderen, die hij opschreef in een boek *Dialogus Miraculorum*. Dat boek is bewaard gebleven. Zodoende weten wij dat hij in 1220 in het klooster Yesse (tussen Groningen en Haren) hoorde van een belangrijk

relikwie, namelijk de arm van Johannes de Doper, in de Martinikerk te Groningen.

Over dit verhaal gaf Bart Flikkema een lezing op de jaarvergadering van de VVM in 2018 (zie *Miniatuur*, 22/2 pag. 3-6). Toen ontstond het plan om het bezoek van Caesarius aan de Martinikerk in 1220 groots te gedenken in 2020. Helaas is dit door de corona-pandemie vertraagd, maar nu heeft dit evenement toch plaatsgevonden op 28, 29 en 30 april 2022.

Op donderdag 28 april waren er lezingen en een rondleiding met een maaltijd in de Brouwerij Martinus (Kostersgang), speciaal voor studenten. Maar ook niet-studenten waren welkom. Tijdens de maaltijd gaf Andrew Irving, universitair docent bij het Centrum voor Religie en Erfgoed van de Rijksuniversiteit Groningen een lezing, getiteld: "Ik zou wel een groot meer van ale willen hebben": bier en religie in de middeleeuwen en daarna. De avond werd afgesloten met een lezing van Renger Witkamp, hoogleraar voeding en farmacologie aan de Wageningen Universiteit, getiteld: Van loutering tot hype: waarom houdt vasten ons al duizenden jaren bezig? Een zeer geslaagde avond!

Vrijdag 29 april gaf Bart Flikkema opnieuw een lezing over "De arm van Johannes de Doper". Aansluitend werd het tweede "eerste" exemplaar van zijn boek hierover op een originele manier aangeboden aan de Commissaris van de Koning, René Paas: het boek kwam aan een touw vanuit de gewelven van de kerk naar beneden. Door corona had de uitreiking van het eerste exemplaar in kleine kring reeds plaatsgevonden in 2020 in de buitenlucht.

Intussen werd een prachtige film vertoond, gemaakt door Willem Hoiting, over de tocht van Caesarius. Deze film is nog tot 30 juni te zien in de biechtstoel in de Martinikerk, daarna op de site van de Vereniging Vrienden Martinikerk.

Vervolgens vertelde dr. Stijn Arnoldussen over opgravingen op het terrein van het voormalige vrouwenklooster Yesse, dat verwoest is in 1594. Het is een project, samen met de opleiding Archeologie van de RUG. Hij liet mooie archeologische vondsten zien, waaronder een pauselijk loden briefzegel en een kostbare gouden ring.

Wat is daar te zien?

Daarna opende hij een expositie in de kooromgang van de Martinikerk over de opgravingen bij Yesse.

Deze expositie is nog te bezichtigen tot 30 juni.

Op 29 april was ook het originele exemplaar te zien van de befaamde *Kronieken van de Abdij Bloemhof*, in de 13e eeuw geschreven door de abten Emo en Menko.

Het was een uniek gelegenheid om dit werk te zien, want het behoort tot de bijzondere collecties van de Universiteitsbibliotheek.

foto: Peter Wassink / Jan Henrik van der Veen

Op zaterdag 30 april vertrok een processie vanaf Yesse naar de Martinikerk. Daarin liepen ook "Caesarius en abt Hendricus" mee onder het zingen van een wandellied.

De route voerde langs enkele markante punten die een verbinding hebben met de tocht uit 1220: een raam in Herestraat 113,

en langs een gasthuis waar pelgrims vroeger verbleven, het Pepergasthuis.

Bij aankomst luiden de klokken van de Martinitoren en speelde het carillon.

Het middagprogramma werd aangekondigd door Annemiek Bos (Bezoekerscentrum Klooster Yesse) en Sylvia Oosterhuis (namens de VVM). Een kleinkoor onder leiding van Cas Straatman vertolkte een uitvoering van een lied van W.A. Mozart "*Inter natos mulierum*".

Hierna hield dr. Jasmin M. Hlatky (Westfälischen Wilhelms-Universität te Münster) een lezing met als thema "*Waarom zou ik de Dialogus Miraculorum nu moeten lezen?*". Zij bestudeert handschriften uit de Middeleeuwen.

Zij betoogde dat er tegenwoordig helaas weinig academische belangstelling is voor de mediaevistiek, de wetenschap die zich bezighoudt met de middeleeuwen. Maar zij illustreerde het nut daarvan aan de hand van vier aandachtspunten bij het lezen van het boek van Caesarius waarin hij de wonderen optekende die hij hoorde:

- 1 Wat was zijn bron? Wat was de context waar hij de verhalen hoorde? Waarheidsvinding! Vandaag ook belangrijk.
- 2 De verhalen zijn tijdloos, zijn in elke tijd te lezen. De tekst is beknopt.
- 3 Zijn verteltechniek is eenvoudig. Wat is de boodschap?
- 4 De verhalen zijn humanistisch, menselijk. Er wordt ook in geroddeld.

Wie het verhaal wil lezen dat Caesarius optekende van zijn bezoek aan het klooster Yesse en de Martinikerk in 1220 kan het vinden in het boek van Bart Flikkema *"De Arm van Johannes de Doper"*, pag. 22-25. Dit boek is te koop aan de balie in de Martinikerk voor € 10.

Na de lezing werd het eerste deel van een Caesarius-cantate uitgevoerd door een projectkoor onder leiding van Cas Straatman. De cantate is speciaal voor dit evenement geschreven door Chris Fictoor. Dit eerste deel gaat over het wonder van de brandende kaars in klooster Yesse.

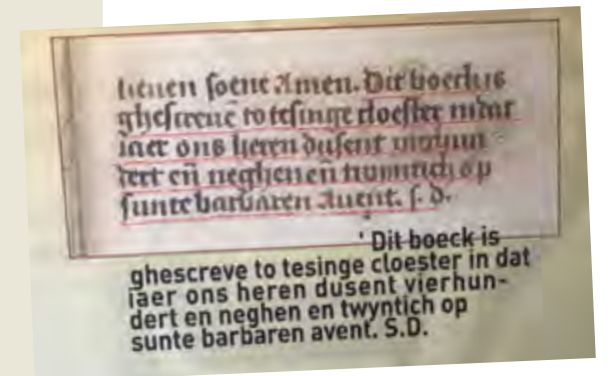

De tweede lezing werd verzorgd door dr. Anneke B. Mulder-Bakker, welbekend als oud-hoofddocent middeleeuwse geschiedenis aan de RUG en nog steeds redactielid van Groninger Kerken.

Haar toespraak ging over "Geleerde vrouwen in klooster en stad" waarin zij betoogde dat, naast geleerde mannen zoals Wessel Gansfort en Rudolf Agricola, ook vrouwen onderwijs kregen in het Latijn en zo kennis kregen van allerlei geschriften. Meestal waren dat vrouwen uit de gegoede burgerij of borgbewoners. Bekend is dat de dochters van Jacob Canter (bewoner van het Canterhuis in de Brugstraat) een geleerde reputatie hadden, en dat zelfs de dienstmeid van de familie Latijn sprak! Diverse vrouwen uit Groninger burgemeestersfamilies zijn bekend om hun inzet voor onderwijs, niet alleen als non in een klooster maar ook vanwege het stichten van gasthuizen.

Van nonnen is bekend dat zij een belangrijk aandeel hadden in het schrijven van getijde-boeken, zoals de benedictijner zusters van het klooster in Selwerd en de non Stine Dutmers van het klooster in Thesinge.

Meer informatie is te vinden in het prachtige boek *"Geleefd geloof"*, geschreven onder redactie van Anneke B. Mulder-Bakker en Rolf H. Bremmer Jr, hoofdstuk 7 en 8. Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel en kost € 30.

Tenslotte werd het tweede deel van de Caesarius-cantate uitgevoerd door het projectkoor onder leiding van Cas Straatman. Dit gaat over *"De arm van Johannes de Doper en de stadsbrand in Groningen"*. Hierna was gelegenheid om de expositie te bezoeken.

Al met al een zeer geslaagd evenement met dank aan de organisatoren, met name: Annemiek Bos, Annelies Noordhof-Hoorn, Sylvia Oosterhuis, Bart Flikkema, Karst Schuil, Hein Bekenkamp, Geert Pruiksma en Willem Hoiting.

Orgelconcerten

Orgelconcerten georganiseerd door de Stichting Avondmusyck

Martinikerk Groningen

Woensdagavond, aanvang 20.00 uur. De kerk is open vanaf 19.30 uur.
Toegang € 12,50. Studenten € 10,00. Meer info op www.avondmuziek.nl

29 juni

Tymen Jan Bronda
(cantor-organist Lutherse Kerk Groningen)

6 juli

Juan Maria Pedrero
(professor Conservatorium Granada)

13 juli

Leo van Doeselaar
(titulair organist Martinikerk Groningen)

27 juli

Bob van der Linde
(organist Martinikerk Sneek)

3 augustus

Pier Damiano Peretti
(professor Universität für Musik Wien)
Nathan Laube
(Ass. Professor Eastman School of Music Rochester)
Jean Claude Zehnder
(organist Dom van Arlesheim)

10 augustus

Erwin Wiersinga
(titulair organist Martinikerk Groningen)

24 augustus

Berry van Berkum
(organist Nicolaïkerk Utrecht)
Steven Kamperman
(klarinetten)

7 september

Agnes Luchterhand
(organist St. Ludgerikirche Norden)
Thiemo Janssen
(organist St. Ludgerikirche Norden)

14 september

Stef Tuinstra
(organist Martinikerk Groningen)

Lunchpauzeconcerten

Sedert tal van jaren worden in de zomer op vrijdagmiddag van 12.45 – 13.30 uur lunchpauzeconcerten gegeven op het hoofdorgel van de Martinikerk door jonge talentvolle organisten. Zij studeren onder andere aan het Prins Claus Conservatorium. Toegang € 2,00.

24 juni

Marta Miranda Pérez & Mirjam Haag

1 juli

Johan Smit

8 juli

Marien van de Weg

22 juli

Peter de Grote festival

12 augustus

Patrick Rice

19 augustus

Chang Jong Lee

Donderdag 31 juli t/m vrijdag 6 augustus: International Martini Organ Competition Groningen

Uit de hele wereld komen jonge organisten naar Groningen om te strijden voor de hoofdprijs. Het openingsconcert op 31 juli wordt verzorgd door Edwin Wiersinga.

De finale is op vrijdag 6 augustus om 20.00 uur.
Meer info op www.imocg.nl